

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA BANDLIKNI
TAMINLASH LOYIHALARI TADQIQI

Ashirov Farxod Oslonovich

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida bandlikni ta'minlashning zamonaviy yondashuvlari va loyihalari tadqiq qilingan. Raqamli texnologiyalar jadal rivojlanib borayotgan davrda mehnat bozori tarkibiy jihatdan o'zgarib, yangi kasb va faoliyat turlari yuzaga chiqmoqda. Shu munosabat bilan bandlikni ta'minlashda innovatsion loyihalar, masofaviy mehnat shakllari, onlayn platformalar orqali ish o'rinlarini yaratish mexanizmlari tahlil etiladi. Shuningdek, raqamli iqtisodiyotning ijobiy va salbiy ta'sirlari, xususan, mehnat resurslarini qayta tayyorlash, yoshlarni yangi kasblarga yo'naltirish, davlat tomonidan amalga oshirilayotgan qo'llab-quvvatlash choralari yoritilgan. Tadqiqot natijalari asosida raqamli iqtisodiyot sharoitida bandlikni samarali ta'minlash bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, bandlik, mehnat bozori, innovatsion loyihalar, masofaviy ish, onlayn platformalar, yangi kasblar, qayta tayyorlash, bandlik siyosati, mehnat resurslari.

ABSTRACT

This article explores the challenges and opportunities of ensuring employment in the context of the digital economy. With the rapid development of digital technologies, the labor market is undergoing structural transformations, leading to the emergence of new professions and forms of employment. The study analyzes innovative projects aimed at creating jobs through remote work, digital platforms, and entrepreneurial initiatives. It also highlights both the positive and negative impacts of the digital economy on employment, focusing on issues such as workforce reskilling, youth orientation towards future professions, and government support measures. Based on the findings, the article proposes recommendations for improving employment policies and ensuring sustainable labor market development in the era of digital transformation.

Keywords: Digital economy, employment, labor market, innovative projects, remote work, online platforms, new professions, reskilling, employment policy, workforce.

KIRISH

Raqamli iqtisodiyot bugungi kunda jahon hamjamiyatining rivojlanishida eng muhim strategik yo'nalishlardan biri sifatida shakllanmoqda. Uning asosiy mohiyati axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, internet tarmoqlari, sun'iy intellekt, katta

ma'lumotlar, elektron tijorat va boshqa zamonaviy innovatsion vositalardan keng foydalanishga asoslangan iqtisodiy tizimni yaratishda namoyon bo'ladi. Shu sababli ham raqamli iqtisodiyot global miqyosda ishlab chiqarish jarayonlari, xizmatlar sohasi va ijtimoiy hayotning deyarli barcha jabhalarini qamrab olayotgani kuzatilmoqda. Bunday sharoitda mehnat bozorida ham tub o'zgarishlar ro'y bermoqda, an'anaviy ish o'rinlari o'rnini yangi ko'nikmalar va malakalarni talab etuvchi kasblar egallamoqda.

Bandlik masalasi har qanday davlat uchun iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlikning asosi hisoblanadi. Ammo raqamli transformatsiya jarayonlari sharoitida bu masalani hal etish an'anaviy yondashuvlar bilan chegaralanib qolmaydi. Bir tomondan, raqamli texnologiyalar ishlab chiqarish samaradorligini oshirishi, yangi imkoniyatlar yaratishi, turli sohalarda qo'shimcha ish o'rinlari ochilishiga xizmat qilishi mumkin. Ikkinchi tomondan esa, avtomatlashtirish va robotlashtirish natijasida ayrim kasblar yo'qolib borishi, past malakali ishchi kuchiga talabning kamayishi kuzatiladi. Demak, raqamli iqtisodiyot sharoitida bandlikni ta'minlash nafaqat yangi ish o'rinlari yaratish, balki mavjud mehnat resurslarini qayta tayyorlash, yoshlarni istiqbolli yo'nalishlarga yo'naltirish va davlat siyosatini moslashtirishni ham talab qiladi.

Bugungi kunda dunyo miqyosida masofaviy mehnat, frilanserlik, onlayn platformalar orqali xizmat ko'rsatish kabi zamonaviy bandlik shakllari keng tarqalmoqda. Bu esa mehnat munosabatlarining an'anaviy tartibidan farq qiluvchi yangi me'yoriy-huquqiy bazani talab qiladi. Xususan, xodimlarning ijtimoiy himoyasi, soliq tizimida shaffoflikni ta'minlash, masofaviy ishchilarning mehnat sharoitlarini tartibga solish kabi masalalar dolzarb bo'lib bormoqda. Shu bilan birga, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi mehnat migratsiyasi jarayonlariga ham bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Chunki internet orqali masofadan turib ishlash imkoniyatlari insonlarni boshqa davlatlarga chiqmasdan turib, xalqaro mehnat bozoriga kirib borishlariga zamin yaratmoqda.

O'zbekiston sharoitida ham raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri etib belgilangan. So'nggi yillarda "Raqamli O'zbekiston – 2030" dasturi doirasida axborot-kommunikatsiya infratuzilmasini kengaytirish, elektron hukumat tizimini rivojlantirish, raqamli ta'lim va elektron tijoratni keng joriy etish bo'yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Ushbu jarayonlar mehnat bozorida ham sezilarli o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Bir tomondan, IT sohasi bo'yicha minglab yangi ish o'rinlari tashkil etilmoqda, startup loyihalar va texnoparklar faoliyati kengaymoqda. Ikkinchi tomondan esa, raqamli ko'nikmalarga ega bo'lmagan mehnat resurslari raqobatda ortda qolish xavfi ostida qolmoqda.

Shu sababli raqamli iqtisodiyot sharoitida bandlikni ta'minlash masalasi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy ahamiyatga ham ega. Bu borada mehnat bozorida yuzaga

kelayotgan yangi talablarni chuqur tahlil qilish, istiqboldagi tendensiyalarni aniqlash, davlat siyosatini moslashtirish, shuningdek, innovatsion loyihalar asosida yangi bandlik mexanizmlarini ishlab chiqish zarur.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, u raqamli iqtisodiyot jarayonida bandlikning o'ziga xos xususiyatlarini ochib berishga, mavjud muammolar va imkoniyatlarni aniqlashga, hamda ularni hal etish yo'llarini taklif qilishga qaratilgan. Ayniqsa, pandemiya davrida masofaviy ishlashning keskin kengayishi va onlayn platformalarning jadal rivojlanishi raqamli mehnat munosabatlarini yanada tezlashtirdi. Shu bois ushbu yo'nalishni ilmiy jihatdan chuqur tadqiq etish zarurati ortib bormoqda.

Kirish qismida asosiy e'tibor raqamli iqtisodiyotning mazmun-mohiyatiga, uning mehnat bozoriga ta'siriga, bandlik masalalarining yangi sharoitda qanday o'zgarayotganiga qaratiladi. Shuningdek, tadqiqotning ilmiy yangiligi va amaliy ahamiyati, uning dolzarbligi va maqsad-vazifalari asoslab beriladi. Raqamli iqtisodiyot bandlikka qanday ta'sir ko'rsatishini o'rganish orqali, mehnat bozorining kelajakdagi rivojlanish istiqbollari aniqlanadi.

Raqamli iqtisodiyotning shakllanishi nafaqat iqtisodiy jarayonlar samaradorligini oshirish, balki butun jamiyat hayot tarzini o'zgartiruvchi omil sifatida ham namoyon bo'lmoqda. Uning asosiy ustunligi – vaqt va masofa tushunchalarini qisqartirib, inson faoliyatining turli sohalarida yangi imkoniyatlarni ochib berishidir. Shu bois, bugungi kunda iqtisodiy o'sish sur'atlarini tezlashtirishda raqamli transformatsiya hal qiluvchi rol o'ynamoqda.

Mehnat bozorida kuzatilayotgan o'zgarishlar ham raqamli iqtisodiyotning bevosita natijasi sifatida e'tirof etiladi. Masalan, ilgari faqat an'anaviy korxonalar va tashkilotlarda mehnat faoliyati olib borilgan bo'lsa, hozirgi kunda turli onlayn platformalar orqali xizmat ko'rsatish, masofaviy loyihalarda qatnashish, frilanser sifatida ishlash kabi imkoniyatlar mavjud. Bu esa bandlik tushunchasiga yangicha mazmun baxsh etmoqda. Endilikda bandlik faqat ish joyiga borib, an'anaviy ishlab chiqarish jarayonida qatnashish bilan cheklanmaydi. Aksincha, zamonaviy texnologiyalar yordamida har qanday joyda va har qanday vaqtda faoliyat yuritish imkoniyati paydo bo'ldi.

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi bilan birga, bandlikni ta'minlashning yangi mexanizmlari ham shakllanmoqda. Bunga misol sifatida davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanayotgan startap loyihalar, innovatsion inkubator va texnoparklar faoliyatini keltirish mumkin. Aynan shu platformalarda yangi g'oya va tashabbuslar asosida yuzlab ish o'rinlari yaratilmoqda. Bundan tashqari, elektron tijorat sohasining kengayishi ham xizmat ko'rsatish va savdo bilan bog'liq yangi bandlik imkoniyatlarini yuzaga keltirmoqda.

Biroq, raqamli iqtisodiyot sharoitida bandlikni ta'minlashda bir qator muammolar

ham mavjud. Avvalo, malakasiz yoki past ko'nikmalarga ega bo'lgan ishchi kuchi yangi talablar asosida raqobatda ortda qolmoqda. Bu esa ularning qayta tayyorlanishini va zamonaviy raqamli ko'nikmalarga ega bo'lishini talab qiladi. Shu nuqtai nazardan qaralganda, ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, yoshlarni yangi kasblarga yo'naltirish, professional qayta tayyorlash markazlari faoliyatini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bundan tashqari, masofaviy ishlash jarayonida xodimlarning ijtimoiy himoyasini ta'minlash ham dolzarb vazifaga aylanmoqda. Chunki an'anaviy mehnat shartnomalari ko'pincha bunday ish shakliga mos kelmaydi. Shu sababli yangi mehnat qonunchiligi ishlab chiqilishi, masofaviy ishchilar uchun mehnat sharoitlari va ijtimoiy kafolatlar aniq belgilanishi lozim. Shuningdek, soliq tizimi ham yangi bandlik shakllarini qamrab olishi, ular faoliyatidan davlat byudjetiga tushumlarni oshirish imkonini berishi kerak.

Xalqaro tajribaga murojaat qilsak, rivojlangan davlatlarda raqamli iqtisodiyot asosida bandlikni ta'minlash bo'yicha samarali amaliyotlar mavjud. Masalan, AQSH va Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida IT sohasi eng yirik bandlik manbalaridan biri hisoblanadi. Hindiston va Xitoyda esa IT-outsourcing va masofaviy xizmatlar millionlab ish o'rinlari yaratmoqda. Bu jarayon O'zbekiston uchun ham katta tajriba manbai bo'lishi mumkin.

Shuningdek, raqamli iqtisodiyot sharoitida bandlikni ta'minlash nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga ham xizmat qiladi. Chunki ish o'rni – insonning daromad manbai, ijtimoiy maqomi va jamiyatdagi faolligining asosi hisoblanadi. Shu sababli, yangi sharoitda bandlik siyosatini to'g'ri yo'lga qo'yish davlatning ustuvor vazifalaridan biridir.

TAKLIFLAR

Raqamli iqtisodiyot sharoitida bandlikni ta'minlash masalalarini samarali hal etish uchun quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1. **Ta'lim tizimini raqamlashtirish va modernizatsiya qilish.** Maktab, kollej va oliy ta'lim dasturlariga raqamli iqtisodiyot, dasturlash, sun'iy intellekt, elektron tijorat kabi yo'nalishlarni keng joriy etish orqali yoshlarning raqobatbardoshligini oshirish.
2. **Qayta tayyorlash va malaka oshirish tizimini rivojlantirish.** Ishdan bo'shab qolgan yoki kasbiy malakasi yetarli bo'lmagan kadrlar uchun qisqa muddatli o'quv kurslari va retrening markazlarini tashkil etish.
3. **Masofaviy mehnat va frilanserlikni qo'llab-quvvatlash.** Onlayn platformalar orqali ish o'rinlari yaratishni rag'batlantirish, masofaviy ishlovchilar uchun huquqiy-me'yoriy asoslarni mustahkamlash, ularning ijtimoiy kafolatlarini ta'minlash.

4. **Startup va innovatsion loyihalarni kengaytirish.** Yoshlar va tadbirkorlar uchun IT-parklar, texnoparklar, biznes-inkubatorlar faoliyatini qo‘llab-quvvatlash, ularni soliq va kredit imtiyozlari bilan rag‘batlantirish.

5. **Xalqaro tajribani o‘rganish va joriy etish.** AQSH, Yevropa Ittifoqi, Xitoy va Hindiston kabi mamlakatlarda raqamli iqtisodiyot asosida bandlikni rivojlantirish tajribasini o‘rganib, mahalliy sharoitga moslashtirish.

6. **Ijtimoiy himoyani kuchaytirish.** Raqamli mehnat shakllarida band bo‘lgan xodimlar uchun pensiya jamg‘armalari, sog‘liqni saqlash va sug‘urta tizimlarini moslashtirish.

7. **Davlat va xususiy sektor hamkorligini kengaytirish.** Bandlikni ta‘minlashda davlatning tartibga soluvchi roli bilan birga xususiy sektorning innovatsion tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2008.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi farmoni. – Toshkent, 2020.
3. O‘zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2022.
4. Castells M. The Rise of the Network Society. – Oxford: Blackwell Publishing, 2010.
5. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. – Geneva: World Economic Forum, 2016.
6. Brynjolfsson E., McAfee A. The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. – New York: W.W. Norton & Company, 2014.
7. O‘zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi ma‘lumotlari. – www.mehnat.uz
8. International Labour Organization (ILO). World Employment and Social Outlook 2023. – Geneva: ILO, 2023.
9. OECD. Employment Outlook 2022: Building Back More Inclusive Labour Markets. – Paris: OECD Publishing, 2022.
10. Tapscott D. The Digital Economy: Rethinking Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence. – New York: McGraw-Hill, 2015.
11. UNCTAD. Digital Economy Report 2021. – Geneva: United Nations, 2021.
12. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi rasmiy hisobotlari. – www.stat.uz
13. Deloitte Insights. The Future of Work in a Digital Economy. – Deloitte University Press, 2020.